

К П Д
р о д н о
Л у д о г о р и е
б р о й
03
н о е м в р и
2005

С
П
И
С
А
Н
И
Е

П
Ы
Т

С
Ъ
Д
Ъ
Р
Ж
А
Н
И
Е

- 1 В търсене...
2 Интервю
8 Редакционно - живот
9 Времето на Шейх Бедреддин Симави
12 Редакционно - въстанието
14 Жив ли е още Бедреддин?
17 Отражение на отражението
21 Феликс Каниц и българската национална идентичност

съставител:
Анатолий Кънев

редакционна колегия:
Анатолий Кънев
Ерхан Чаушев
Александър Тончев
Иво Попов
Васил Кънев

издател:
сдружение "Родно лудогорие"
www.ludogorie.org

списание се издава
със съдействието на д-р Анатолий Кънев
тел. 02/ 9296101/02
e-mail: drkanev@protos.bg

художествено оформление:
Симеон Стоилов

На корицата - скулптурата на Александър Дяков "Бедреддин"

В търсене...

1

Това е третият брой на списание "ПЪТ", издание на културно-просветно дружество "Родно Лудогорие", стопанисващо два ежегодни похода — на Таньо войвода и шейх Бедреддин. Дружеството издава книги, сборници и каталози, в стремежа си да потвърди тезата, че културата е поведение. Походите като себеизява са повод за срещи и дискусии, в които "обработеният дух" търси интелектуална енергия. Намира ги главно в себе си и заобикалящия го кръжец хора, а оттам и в хората, живещи в съответната държава. Въпреки глобалните процеси в световен мащаб, все повече се убеждаваме, че националните държави не са отживелица. При тези сполетели ни природни бедствия, рушащи се национално-осигурителни каси и пенсионни фондове, най-ясно се вижда ролята на държавата като институция и единността на една нация. Да, много са вече и в България самодостатъчните организации и партии, но са само за шепа хора и само на материалния фронт. В друго е единомислието. Ще цитирам проф. Фол: "Не е важно каква е кръвната ти група, а каква култура носиш."

В този брой, издаден във връзка с 9-ия автопоход по стъпките на бунтовната армия на шейх Бедреддин, срещнахме сериозни трудности в опита ни за разбиране на такава личност. Опитът да се

профанизира (огласи) едно такова учение ни накара да разберем, че то е създавано за посветени. Това, че той свежда учението до народните маси, че се отрича от титлата "шейх", че под знамената му застават хора от различни етноси и религии, доказва значимостта на Бедреддин във времето, в което живее.

Смятам, че в исляма не са на уважение откъснали се от "живия живот" отшелници, независимо от силсилата, с който изповядват и нивото на познание, което са достигнали по Пътя. Разбира се, всяко поколение пише собствена история, придобива собствен опит, а поуките, които извлича от миналото са малко. Оттам е трудността да се разгледат събития от началото на 15-ти век през призмата на 21-ви век. Какъв е Бедреддин — революционер (терминология, влязла в научен оборот едва през 19-ти век), мистик (самият той избягва от текето на Ахлати и се отрича от титлата шейх), реформатор (идеите му султанатът преследва с невиджана жестокост), писател и поет (книгите му са изгоряни и до нас достигат само три).

Убеждавам се, че няма универсална матрица върху която да насладваме, съществуват личности и отделни интелекти във времето, в което живеят. Вярата и религията са различни неща и само търсещият по пътеките на Пътя може да знае и види.

д-р. Анатолий Кънев

Интервю с проф. д.и.н. Христо Матанов, ръководител на катедра „История на Византия и Балканските народи“ към Историческия факултет на СУ (10 октомври 2005)

Това е трети разговор от поредицата беседи с утвърдени родни учени и интелектуалци, която решихме да осъществим, за да се докоснем до различни гледни точки за сложните цивилизационни проблеми, които ни заобикалят. Диалогът с един от най-утвърдените медиевисти в българската историография отново ни накара да се почувстваме уверени, че сме на прав път в нашите изяви и тяхната форма. Използваме още един път възможността да благодарим на проф. Матанов за неговата отзивчивост и за всичко, което той сподели пред нас!

Д-р А. Кънев: Уважаеми г-н професор, както вече знаете, организираният от нас гео-културен поход „По пътя на Шейх Бедреддин“ е насочен както към разкриването на една енигматична за Лудогорието личност, така и към осветляване на период от историческото ни развитие, чието осмисляне винаги е било натоварено от редица социални и политически фактори. Какъв, според Вас, трябва да е подходът ни към времето и събитията около падането на България под османска власт? Всъщност, как се стига до тази съдбоносна за нас „историческа развръзка“, все пак България и Византия са на далеч по-високо културно ниво от своя завоевател?

Проф. Матанов: Исторически не е доказано, че общества с по-висока култура и такива стъпили на по-високо цивилизационно ниво, са военно по-устойчиви. Няма такова правило, напротив, има обратни прецеденти. Китайската цивилизация е далеч по-развита от монголската, но именно Китай пада под монголска власт. Римската цивилизация е далеч по-развита от цивилизацията на варварите, но и Римската империя пада под тяхна власт. Има още десетки и стотици случаи в световната история, когато високите цивилизации не могат да се

защитават чисто физически, чисто военно. Мисля, че и тук става въпрос за същото. Безспорно, византийско-българската култура и цивилизационен модел са много по-високи от ранноосманските. В това няма никакво съмнение, тъй като ранните османци идват тук не като мюсюлмани, а по-скоро като последователи на шаманизма, но в същото време османците са едно номадско общество, което е силно военизирано и във военния сблъсък се оказва печелившо. Що се отнася до причините за падането на България - те са много. Ако трябва да ги степенуваме, на първо място бих поставил две от тях – първата е особеният момент, в който живеят Византия и България. Това е първият случай, в който Византия не успява да спре нашественик, идващ от Мала Азия. Тя прави това от VII век насетне, и то твърде успешно. България пък я защитава от номадите, идващи от Северното Черноморие – тук става въпрос за един исторически тандем, който в XIV век се оказва рухнал. България за пръв път се изправя пред такъв завоевател от номадски характер. Втората причина, е че в този момент византийско-балканските общества изживяват период на политически сепаратизъм, т.е. единна държавност няма. От историческа гледна точка моментът се оказва твърде лош за военно противопоставяне на нашественика. Има и един медицински фактор, който също изиграва роля. Около 6-7 години преди османците трайно да стъпят на Балканския полуостров, Европа и Балканите стават жертва на втората голяма пандемия. През първата голяма вълна в Европа смъртността е над 30%, за четири години умират над 23 милиона души, данните са сигурни, защото папата е дал нареждане да се броят мъртвите. Най-пострадали се оказват общества от Югоизточна Европа, които едновременно с това са изправени и пред завоевание.

Д-р А. Кънев: Как българската историография разглежда този период?

Проф. Матанов: Мисля, че нашата историография е пренебрегнала този период и това не е от вчера, това е едно старо пренебрегване. Всъщност, много от колегите смятат, че трябва да се изследват така наречените блякави периоди, а те дават малко за националния код. Аз съм привърженик на тезата, че трагичните периоди по-добре разкриват националния код. Има и една друга причина – периодът не е добре документиран. Разрухата е много голяма, нямаме византийски автори от типа на Теофан Изповедник, които да описват подробно какво става в съседния свят, нямаме и съвременни турски историци, а и български също. Един Патриарх Евтимий не запълва празнината. Периодът се оказва по странен начин в историографски хиатус, в историографска празнина. Все пак има възможности. Аз не крия, че имам амбиции да направя една монография, но не искам да бързам.

професионално подготвени. По начало историческата теза е издържана единствено когато е балансирана. Така че, пак повтарям, еднозначен отговор на въпроса няма.

Д-р А. Кънев: В предишно наше интервю с проф. Марков той каза, че в момента има едно преразглеждане на европейската история и посочи като пример новите учебници, които коментират френско – германските проблеми, избягвайки конфликтните теми.

Проф. Матанов: Това е една тенденция при писането на учебници и популярна литература след Втората световна война. Германците и французите дадоха тон, защото се прецени, че в продължение на един век те запалват две световни войни. Избивали са се жестоко. Разбирали са, че ако продължават с този краен nihilism един към друг, това може да се повтори. Поради това се постигна консенсус в

Д-р А. Кънев: Страда ли нашата османистика от така наречения "Стокхолмски синдром"?

Проф. Матанов: Избягвам еднозначния отговор, тъй като колегията не е единна. Не може да се каже, че историческата колегия страда от общ синдром, някои колеги вероятно страдат, но обяснението за това не е толкова психологическо. Не трябва да забравяме, че колегите-османисти работят с османски архиви и ако им бъде отрязан достъпът до турските архиви, те професионално ще бъдат обречени на стагнация. Има и такива, които работят с турска литература и попиват някои от тезите на турската историография. Има и една друга група от хора, които лансират тези без да са

учебниците да няма негативни оценки за Другия. Бих казал, че не е необходимо да има непременно негативна оценка за съседа, за да можеш да бъдеш исторически правдив. Не казвам, че турчинът, гъркът или румънецът е по принцип лош, а казвам каква е била обстановката и той е постъпил по един или друг начин. Ненегативният образ на съседа не означава, че неговата държава и неговата цивилизация е непременно праведна.

Д-р А. Кънев: Нека се върнем към темата на третия брой на нашето списание, а именно - Шейх Бедреддин и неговото време, времето на Челебиите.

Проф. Матанов: Така нареченото време на Челебиите или „време на голямото разбягване“ (периодът има много названия) е през първото десетилетие и половина на 15-ти век, когато Османската държава е пред изчезване. След Анкарското поражение от 1402 г. тя много трудно се закрепва на историческата сцена, а между синовете на Баязид има борба за власт. Държавата е разцепена първо на три, а после на две части и този период свършва когато държавата се обединява под скиптъра на Мехмед, не без помощта на балканските владетели.

Д-р А. Кънев: Има ли нещо различно във въстанието на Бедреддин и какво е то?

Проф. Матанов: Различното е, че под неговите знамена застават и мюсюлмани, и християни. За друг подобен случай от този период аз не съм чувал. Може би аналогични прецеденти има по време на кърджалийските размирици, когато на места християни и мюсюлмани заедно се защитават от кърджалиите. Бедреддин е представител на неортодоксалния ислям, поради което, когато го осъждат, му избират наказание, което е за еретик, а не за престъпник или бунтовник. Мнозина смятат участието на българите във въстанието като един от поредните опити да се прекрати османската власт. При едно успешно въстание това означава откъсване на големи територии от властта на османската държава.

Д-р А. Кънев: Защо, според Вас, под неговите знамена застават хора от различни етноси?

Проф. Матанов: Да не забравяме, че това са десетилетия, в които османската власт налага своята администрация. Има брожения, хората недоволстват от това, че се променят стереотипите и се налага една по-тежка данъчна система, започват описи. Средновековният човек много се е страхувал от описи и е смятал това едва ли не като подготовка за Второ пришествие. В Англия например, когато Норманите правят първия опис, англичаните показателно наричат тази книга „Книга на Страшния съд“. Има натрупано недоволство, а когато се появява този човек те застават под неговите знамена. Наследниците на българските царе са в Унгария, далеч от родните земи, няма кой да поведе тези хора и в Бедреддин хората намират социален отдушник.

Д-р А. Кънев: Какви са внушенията на образа на Шейх Бедреддин – бунтовник, реформатор или мистик-философ?

Проф. Матанов: Вероятно от всичко по

малко. Като историк предпочитам все пак да го нарека бунтовник, човек, който се е опълчил срещу султана. За българите, исторически това е по-важно, отколкото че той е ислямски религиозен реформатор или мислител. По-скоро затруднението идва оттам, че неортодоксалният ислям е сложно явление и не всички го разбират. Човек трябва да е добре подготвен в областта на ислямското богословие, за да му е ясно за каква става въпрос.

Д-р А. Кънев: Смятате ли, че целта му е била да стане султан?

Проф. Матанов: Според мен всеки ръководител на селска война в Средновековието е искал да стане владетел. След като застава начело на движение срещу властта, за него няма друга алтернатива, освен да стане владетел. Средновековието други прецеденти не ни е давало.

Д-р А. Кънев: Защо, според Вас, в българската историография не е анализиран Шейх Бедреддин, след като зад него застават и българи?

Проф. Матанов: Той е засенчен от темата „български въстания“. Това е първата четвърт на XV век, все още не се знае съдбата на османската държава, в Европа се готви кръстоносен поход, има освободителни движения начело на които стоят наследници на престоли във Видин и Търново; и в цялата тази обстановка Бедреддин Симави остава някак на заден план, тъй като все пак е мюсюлманин. В съзнанието на българите това движение не се вписва в поредицата от така наречените антиосмански въстания. Според мен, това е едно народно движение, пълноправно с останалите, независимо, че го ръководи ислямски реформатор.

Д-р А. Кънев: Смятате ли, че понятието „национален идеал“ е вече изтъркано и, ако не, могат ли хора от турския етнос да ратуват за български национален идеал?

Проф. Матанов: Зависи какво разбираме под „нация“. Има модерно разбиране за „нация“, според което нацията е общност на волята, както е в Швейцария например: немско-говорящи, френско-говорящи, италианско-говорящи, ретророманско-говорящи - обединени от волята, че са една общност със сходни интереси. Ако в България възприемем тезата, че нацията не е непременно етно-културна категория, а по-скоро политическа, стига да споделят общи ценности, визия за общо бъдеще и настояще, етническите групи са неразделна част от нацията. В този ред на мисли, представители на турския етнос спокойно могат да бъдат представители на така наречената нация на волята. За

съжаление, в България това все още не се получава, тук е разпространена идеята за историческата нация. Нека не забравяме, че сме изправени пред нова ситуация. Ние живеем в ситуация, която няма аналог. Ние сме в процес на глобализация, никой не може да спре световната мрежа, транспортните връзки и т. н. Ние сме в процес на европейска интеграция; живеем в период, в който културните ценности моментално се разпространяват и могат да спечелят пространство. Така че, когато говорим за национални идеали, трябва да ги отнасяме към момента, в който живеем. Пред българската нация, като историческа категория, стоят страхотни предизвикателства, тя е в състояние на жестока конкуренция и мнозина българи имат усещането, че в тази борба ние сме обречени. Не може от един унижен човек, без пари, да се иска да има национално самочувствие на базата на това, че е наследник на Аспарух, това е просто нереално. За национален идеал може да говорим само ако нацията стане благоденстваща и равноправно навлезе в европейското общуване с останалите. Разбира се, към всичко това трябва да се прибави чувството за висока култура и историческо наследство.

Д-р А. Кънев: Да разбираме ли тогава, че на първо място е „хлябът“?

Проф. Матанов: Не, не бих го казал по този начин. И душата, и тялото. Не може неграмотен, безработен човек, който не може да си праща децата на училище и да си осигури нормално съществуване, да бъде горд европейски българин.

Д-р А. Кънев: Има ли неща в съвременната история, които трябва да се премълчават?

Проф. Матанов: Не, историята не трябва да премълчава нищо. Ако тя премълчи нещо, към нея вече има съмнение. Българинът трябва да живее с величието и паденията на миналото си. Ако историята не показва и тъмните страни, то каква учителка ще бъде тя?!

Д-р А. Кънев: Но един от Челебиите, Муса, е наречен Кесиджия, т.е. главорез.

Проф. Матанов: Той две години е султан и доопустошава Балканския полуостров. Заради това е наречен така. Бил е жесток спрямо всички, дори турците го наричат кесиджи.

Д-р А. Кънев: Българските турци казват, че, коментирайки Възродителния процес и Априлското въстание, им вменяваме вина.

Проф. Матанов: Това си е техен проблем. Не може вечно да се съобразяваме с това какво им вменяваме, на мен какво ми вменява съвременното ДПС?! Историкът търси истината, аз съм категоричен противник на премълчаването!

Д-р А. Кънев: Това обаче натоварва общуването между различните етноси.

Проф. Матанов: Тогава значи има нещо, което не е изживяно. Болезнено е, но трябва да се изживее.

Д-р А. Кънев: Какво е „Историята“? Помага или затруднява общуването ни?

Проф. Матанов: Може и да помогне, но може и да затрудни в краткосрочна перспектива, но поначало, ако наистина затруднява нещо, тогава по-зле за нещото. Истината не може и не трябва да затруднява общуването.

Д-р А. Кънев: Точно затова правим тези походи, за да се разчупи тази изолираност, да се види, че на света има и други хора. Така спокойно можем да се занимаваме с „техните“ проблеми.

Проф. Матанов: Трябва да им се избие от главата, че има „техни“ и „наши“ проблеми. Проблемът е общ, когато е научен или засяга една История. По тази логика аз мога ли да стана египтолог, кой ще ми попречи?!

Д-р А. Кънев: Да, Египет не е проучен от египтяни.

Проф. Матанов: Разбира се, и османската история не е проучена първо от турците. Изучаването ѝ започва като австрийска наука. Първата История на Османската империя е написана от фон Хамер.

Д-р А. Кънев: Като споменахте западните историци, да се спрем на Франц Бабингер, османист, който лансира тезата, че главата на Бедреддин е заровена в текето на Демир Баба. Аз, от позицията си на непрофесионален историк, смятам, че тази теория не е вярна. Според него, в България е необичайно силно влиянието на бедрединистите, които той локализира по времето на престоя му тук. На какво се дължи това силно влияние на Бедреддин върху хетеродоксните мюсюлмани, населяващи българските земи? С какво той е успял да заплени местното население?

Проф. Матанов: Много сложен въпрос, лично за мен нямам готов отговор. Добре е да се знае, че има разминаване между академичния тип схващане

за История и това на низово ниво. Ако не беше така, т.е. ако народните предания се ръководеха от същите принципи, би трябвало да има легенди за цар Симеон, цар Иван Асен II, цар Александър – за всички царе. А всъщност няма, има само за цар Иван Шишман, за Момчил и за Крали Марко. Значи има някакво разминаване, народът схваща историческия процес по друг начин. Същият този механизъм важи и за ситуацията с Бедреддин - има нещо, което академичната история не може да обхване. Има нещо, което се движи на низово ниво. Това именно са митовете и легендите. Но все пак има един принцип, който ми се струва ненарушим. Човек, за да „влезе“ в една легенда трябва да слезе на низово ниво, да влезе в някакъв регион. Ако стои в столицата никога няма да стане обект на такъв интерес. Цар Иван Шишман излиза от столицата, отива в Софийско поле, там, където никога не е ходил цар от времето на Петър I и това прави впечатление. Момчил се опитва да прави държава в Родопите, която няма еквивалент - това също прави впечатление. При Бедреддин е идентично, ако беше в Цариград нямаше да знаем за него. Но той е в един регион, в който „цар не е влизал“. Но дотук спирам, повече не мога да обясня...

Д-р А. Кънев: А защо не успява въстанието му, какво е Вашето мнение? Защо не събира големи народни маси под знамената си?

Проф. Матанов: В началото на XV век мюсюлманското население е все още малобройно и подобно движение не може да събере голям брой последователи. Нека не забравяме, че Бедреддин все пак е ислямски водач, което е пречка за срещането на широка подкрепа и сред българите. Казано накратко - липсва му необходимата база.

Д-р А. Кънев: Какво да се направи, за да стане разглеждането на историческата наука интересно в тази модерна среда? Обръщаме се към Вас като към преподавател - смятате ли, че формата походи и конкурси е подходяща за съвременния млад човек?

Проф. Матанов: Разбира се, че е подходяща! С риск малко да принизя моята дейност, формата „чиста лекция“ не винаги има този ефект. Младите хора искат по-активно общуване с историческото наследство, чрез модерни мултимедийни продукти. Мисля си, че ако някой инвестира в тази дейност, в бъдеще ще има много силен успех. И други нетрадиционни форми ще имат по-голям успех, отколкото традиционните лекции и четенето на книги... Аз бих прибавил задължително и уеб-пространството. Но все пак нека не забравяме, че в т.нар. културен туризъм на първо място самите обекти трябва да са направени по подходящ

начин и със съответната инфраструктура – така, че да привличат поток, дори и неорганизиран.

Д-р А. Кънев: Тук искам да вмъкна два въпроса, който винаги са ме вълнували. Прав ли е Петър Мутафчиев, когато пише публикацията си „Мнимото преселение на селджукските турци“?

Проф. Матанов: Прав е. Макар че в периода XI-XIII век има тюркска инфилтрация в Добруджа - невидим, но постоянен поток, състоящ се от кумани, узи и печенегите, които, въпреки тюркския си произход, не изповядват исляма (шаманисти са) и нямат нищо общо с Османската империя. Този поток датира още от Великото преселение на народите (III-IV век), идва откъм Северното Черноморие и е насочен към Добруджа, която е на границата на движението на хора от Централна Азия към Европа. Що се отнася до селджукските турци, те са от южния поток и отиват към Мала Азия.

Д-р А. Кънев: А Османската империя кога точно става „турска“?

Проф. Матанов: Официално това се случва чак през 1922 г., при Кемал Ататюрк, когато се слага край на халифата. А турско самосъзнание се появява някъде след средата на XIX век, с Младите османи (напр. Мидхат паша, един от първите реформатори) и при техните последователи - Младотурците. На тях най-вече се дължи наслагването на турско самосъзнание сред населението в Османската империя.

Д-р А. Кънев: А защо е толкова силно това турско самосъзнание и в момента? Те не се извиняват дори за арменския геноцид, отхвърлят кипърския проблем, заявяват: „Ние сме велика нация.“

Проф. Матанов: В никакъв случай не го обяснявам само с историческо наследство. Те имат самочувствие на много голяма държава, ние спрямо тях сме джуджета. Ние сме осем милиона, те съвсем скоро осемдесет ще станат. Притежават най-голямата армия в Европа, бързоразвиваща се икономика и много силни лобита в чужбина. Самочувствието им е породено от това, че са политически и военен фактор в съвременния свят.

Д-р А. Кънев: Знам, че през лятото Ви бяхте в Германия, какво ви е мнението за техните четири милиона турци по официални данни? Интегрирани ли са тези хора?

Проф. Матанов: Случаят с тях е много интересен, германците са много обезпокоени от факта, че те привидно са интегрирани, но на второ ниво си имат паралелно общество. Това са вече трето и четвърто поколение турци, които говорят перфектен немски език; работят на държавни и обществени постове (в полицията, в телевизията, в радиото), сред тях има кандидати за Бундестага (дори в Кьолн социалдемократите издигнаха туркия за народен представител) и т.н. Значи в този смисъл са напълно интегрирани, но на второ ниво живеят паралелно.

Д-р А. Кънев: Можем ли да вземем някакъв модел, явно етническият модел в България не работи..

Проф. Матанов: Твърдо не. Германският етнически модел е специфичен, там са привнесени групи. В България има благоприятни условия за интеграция, тъй като тези хора - турците, помаците и т.н. се чувстват свързани с тази земя. Докато немските турци не са чак дотам свързани с Германия. Българските турци са интегрирани със земята, въпросът е да се осъществи „другата“ интеграция.

Д-р А. Кънев: Т.е. можем да приемем, че тук, аналогично на Германия, съществува „паралелно общество“.

Проф. Матанов: Да. Ситуацията е същата, с разликата, че българските турци чувстват тази територия като своя собствена.

Д-р А. Кънев: Цитирам едно изказване на проф. Бакалов, според което: „Ние имаме историци във властта, а не се поучаваме от историята... Иначе бихме живели в идеално общество.“

Проф. Матанов: Въпреки че съм историк, казвам: „Историческите знания все пак имат ограничено влияние.“ Но да се върнем към темата - моделът, прокламиран като български етнически модел (всъщност аз смятам, че няма такъв модел) е основан на принципа, че на едно малцинство се дават свръхпривилегии. И второ на това, че българите са толерантни.

Д-р А. Кънев: Как ще коментирате твърдението, че в България битува съзнанието, че българската нация е на изчезване?

Проф. Матанов: За съжаление българинът живее с някакво чувство за обреченост и това е много лошо, тъй като, живеейки с подобни усещания, ти не си в състояние да генерираш идеи за бъдещето.

Д-р А. Кънев: Какво може да се направи? Дайте съвет като историк.

Проф. Матанов: Франция е в същата позиция след Първата световна война; след Втората световна война — отново намаляваща нация, но Де Гол с идването си на власт за пет години промени отрицателния прираст на положителен. Затова в Европа всички проблеми, свързани с демографския баланс, трябва да са въпрос на държавна политика.

Д-р А. Кънев: Какво трябва да „предписва“ подобна държавна политика? Защото сега нещата не работят...

Проф. Матанов: Не работят, разбира се, а има ли държавна политика?! Най-същественото е да се възприеме устойчива политика за стимулиране на семейството, но не по начин, по който да бъдат стимулирани пак предимно малцинствата. Конкретните икономически и социални прийоми в тази област са отдавна измислени.

Д-р А. Кънев: Друг наболял въпрос: Защо все още не можем да изградим гражданско общество в България?

Проф. Матанов: Активни са поколения, които не са расли в условията на гражданско общество. Българинът трудно може да се научи да защитава правата си; да мисли колективно, когато това е необходимо, да има чувство за общ интерес и т.н. Това е слабата страна на българското самосъзнание.

Д-р А. Кънев: Това исторически как си го обяснявате?

Проф. Матанов: Исторически — всеки се е спасявал поединично... И сега това не може изведнъж да се преобърне. Да не говорим, че българинът не си обича държавата, това е очевиден факт. Но, от друга страна, държавата какво прави, за да бъде обичана? Какво осигурява тя? Всеки, който е пътувал в чужбина и е имал контакт с наши представители, добре знае, че те не защитават интересите на българина извън страната. Всички: гърци, турци, англичани, ще се „скъсат“; обаждате се и казвате: „Аз съм гражданин и имам нужда от помощ.“ и реакцията е светкавична. Опитайте се да се обърнете към български представител и да видите какво става... За съжаление не са много приятни фактите, но в никакъв случай не трябва да се премълчават. Премълчаването не води до нищо добро. Може да са болезнени, но кажат ли се — те се изживяват. Това е като при психоанализата.

Шейх Бедреддин Махмуд Бин Исраил, наричан също и Бедреддин Симави, е роден около 1364 г. Различни са източниците както за годината, така и за точното местоположение на крепостта Симавени (Симавна). Селища с такова име има в триъгълника Ямбол – Стара Загора – Казанлък, близо до Димотика, а също и в Анадола. Засега редакционният екип приема за най-достоверни данните на П. Парушев, позовани на парижката карта “Атлас Дуфор”, тъй като е направена от независим източник и съпада с времето и живота на Бедреддин.

Баща му Исраил (командващ отряд в армията на Сюлейман паша), участва в превземането през 1362 г. на град Димотика. По данни на внука на Бедреддин хафъз Халил (Манакъбнаме 1969 г., с. 107), той взема за жена дъщерята на гръцкия военачалник и след приемането на исляма ѝ дава името Мелек (Ангел).

Отново хафъз Халил пише, че Исраил поема в посока Бургас, където, след превземане на крепостта Симавени, е назначен за кадия – правник на селото. Семейството живее тук само 3 години и се премества в Одрин, вече столица на Османската държава. Пръв учител на Бедреддин е баща му, а тук вече с образованието му се заемат мевлянтъ Махиди и Молла Юсуф. В Одрин Бедреддин живее до двадесетгодишна възраст. Знаем, че е научил Корана наизуст и е бил обявен за хафъз. Среща се с главния кадия на Бурса и директор на дворцовото медресе Махмуд ефенди. Оттам поема за Бурса, където в Каплъджалар медресеси изучава калама – философското обяснение на исляма или по-скоро противоречията в корана. Оттам заминава с приятелите си Мюейед и Муса за Коня – с право наричан най-голям духовен център на Анадола. Там, при Фейзулах ефенди, изучава

логика, право, астрономия и философия. Впечатлен е от славата на поета-философ Джелиледдин Руми / Мевляна/ и са запазени негови коментари за поетичната му епопея “Месневи” /Двустиише/. Много съвременни турски изследователи на Бедреддин на тази база коментират, че: “За народолюбеща и жизнелюбеща Бедреддин любовта на Джелиледдин Руми е твърде абстрактна” /Джемил Йенер/. След това Бедреддин се насочва към Ерусалим и там не само учи, но участва в научни спорове и диспути. Там успява да изяви блестящите си ораторски и научни способности и дори е поканен от известния Мубарекшах да отидат на поклонение в Мека и Медина, оттам той се връща в Кайро и получава покана от всепризнатия за времето си богослов шейх Екмелюдин да учи при него. Той е глава на религиозната секта ханефи, основана в Ирак, а отличителната черта на нейния мистицизъм е търсене на истината чрез спора и сравненията. Според обичая на времето Бедреддин иска разрешение от преподавателя си да пише книги и го получава. Именно тук той написва повечето от книгите си. За съжаление до нас са достигнали само три от тях: “Джами-юл фусулейн”, “Тесхил” и “Варидат”. В Кайро, при покана от султан Беркок, той се среща и с шейх Ахлати – водач на силна секта, изповядваща краен мистицизъм. Под негово влияние Бедреддин се усамотява в една каменна пещера и се отдава на пост и молитва. Разболява се тежко и е спасен от самия Ахлати. Оттам отново пътува за Тебрис, където се среща с Тимур / Тамерлан/, който го посреща с големи почести и му предлага високи постове и дъщеря си за жена. Бедреддин, който вече е женен за етиопката Джазие, му отказва. След двадесетгодишно пътешествие, трупайки много опит и знания, вече завършен философ, той се завръща при родителите си в родната Румелия.

Времето на Шейх Бедреддин Симави

4

Възходът на османците в периода 1362-1416 г.

Бедреддин започва живота си в новозавладяната от османците крепост Симавна около 1364 г., едва десетилетие след като със завладяването на византийската крепост Галиполи Сюлейман паша осигурява на малоазийските тюрки мост за нахлуване в Европа. Бащата на Шейха — Израил, също е част от тази вълна на нахлуване в Тракия. С възкачването на Мурад ѓ на престола в Брусa започва трайното настаняване на турските племена на Балканите. До 1365 г. той е зает с утвърждаването си в Анадола, след което преминава на европейския бряг и опустошава Тракия, завладявайки крепостите от Одрин до Константинопол. На следващата година, в отговор на османската експанзия, от Венеция тръгва внушителен кръстоносен флот, воден от дук Амедей Савойски. Той завладява Галиполи и крайбрежието около Константинопол, след което ги предава на византийския император Йоан V, който обаче не успява да намери трайни съюзници на запад и така е принуден да се споразумее с Мурад ѓ. През 1371 г. войски от бейлика Айдын разбиват армиите на сръбските деспоти Вълкашин и Углеша при Черномен, като по този начин отварят пътя към Македония и Одрин. Синът на Вълкашин — Крали Марко, става васал на османците.

Така през 1373 г. войската на Мурад ѓ отново стъпва на европейския бряг, този път, обаче, пренесена от византийски флот, вече като съюзник на Йоан V срещу сина му Андроник. Някъде в 60-те години пада и Одрин — новата столица на Османската държава, където се мести и семейството на Бедреддин, след като баща му е назначен за кадия там. Така разширяването на европейските територии продължило със завладяването на Серес (1383 г.), София (1385 г.) от Пала Шахин паша, Ниш и Лариса през 1386 г. На 9 април 1387 г. паднал и Солун. Малък лъч надежда за балканските народи дошъл, когато при Плочник (1388 г.) босненците разбили една

османска армия. Отговорът бил нахлуването на Али паша на север от Стара планина заради подкрепата, която Иван Шишман оказал на сърби и босненци. Българският владетел запазил само най-непристъпните си крепости и потвърдил васалитета си пред превъзхождащите го османски войски.

След като подигурили гърба си, османците нахлули в Сърбия, където на 15 юни 1389 г. при Косово поле разбили обединените войски на сърби и босненци. Мурад I бил убит от сръбския национален герой Милош Обилич, но командването поел синът му Баязид I Йълдъръм (Светкавицата), който извоювал победата и станал султан. В периода 1389-91 г. той завзема почти цяла Анадола, като независими остават само султаните на Караман, Сивас и Синоп.

През 1391 г. на престола в Константинопол се възкачва Мануил II, на когото е наложено от Баязид да създаде турски квартал в града, а и е постигнато споразумение, според което властта на императора се простира до столичните стени.

След като решава на първо време проблемите си в Мала Азия, Баязид I обръща поглед на запад, където владетелят на Влашко – Мирчо Стари, с подкрепата на Унгария, нахлува в Добруджа и завзема Силистра. Предполага се, че Иван Шишман влиза в тайни преговори с унгарците за антиосманска коалиция. Узнавайки за тези преговори, Баязид I организира през 1393 г. голям поход срещу Търновското царство. След тежка тримесечна обсада на 17 юни 1393 г. град Търново е завзет от османците, а водачът на отбраната патриарх Евтимий – заточен в Бачковския манастир. В крайна сметка е завладян и Никопол (1395 г.), където се отбранявал Иван Шишман. Търновското царство престава да съществува, а след като е разбит при Ровине (17 май 1395 г.), Мирчо Стари става османски васал.

Обезпокоен от тези събития и започналата от 1394 г. обсада на Константинопол, унгарският крал Сигизмунд организира голям кръстоносен поход и

навлиза в България през 1396 г. Иван Срацимир отхвърлил васалитета към османците и се обявил за съюзник на кръстоносците. На 25 септември 1396 г. при Никопол обаче кръстоносците претърпяват тежко поражение, в резултат на което е унищожено и Видинското царство, което слага край на Втората българска държава.

След като подигурил гърба си, Баязид I присъединява бейлиците Караман (есента на 1397 г.) и Сивас (1398 г.), с което в края на XIV в. окончателно завладява Анадола.

В началото на XV в. могъщият монголски предводител Тимур Гурхан – за нас Тамерлан, възобновява монголското нашествие, подбуден от византийската

дипломация и султаните на Айдын, Караман, Гермиян, Ментеше и Сарухан. Тамерлан поставил на Баязид I ултиматум за прекратяване обсадата на Константинопол и отказът на османския владетел довежда до битката между двете армии край Анкара през 1402 г., където османците претърпяват тежко поражение. Самият Баязид Светкавицата е бил пленен, затворен в клетка и развеждан из пътищата на Средна Азия цели две години преди да умре. Така той имал възможността да се наслади на "гостоприемството" на средно-азиатските

народи. Почти всички владения на османците в Мала Азия са върнати на предишните им господари, като бейликът Караман се разраства значително.

Тези събития довеждат до разгарянето на жестока междуособна борба за престола, в която се включили и четиримата синове на Баязид – Сюлейман, Муса, Мехмед и Иса.

Периодът 1402-1413 г., известен като "Времето на Челебиите" или "Междущарствие" е характерен с множеството репресии, на които е подложено населението на Балканите и Анадола. Това е именно времето, в което иденте на Бедреддин за религиозно равенство и социална

справедливост достигат зрелостта си.

В най-изгодна позиция от братята бил Сюлейман — той успява след битката при Анкара да премине с генуезка помощ в Румелия, заедно с по-голямата част от войската и държавната хазна. Там той установява мирни отношения с християнските владетели.

В Анадола Мехмед Челеби предприел по-агресивна политика — той подчинил бейовете в Западен Анадол и отстранил брат си Иса. Когато обаче Сюлейман преминава в Анадола, той отстъпва и възприема подмолна тактика, като привлича от Синоп брат си Муса.

Муса Челеби бил пленен заедно с баща си, и след като присъствал на смъртта му пренесъл тялото му в Брусa. Там той се присъединил към брат си Мехмед. Той потърсил подкрепата на изстрадалото бедно християнско и мюсюлманско население и така, през 1409 г. повежда армия от власи, сърби и българи в Румелия. Той също така назначава на поста кадъскер (главен кадия) Бедреддин. По това време той е вече най-известният и авторитетен учен в мюсюлманския свят. Така, получвайки широка подкрепа, Муса разгромява и убива Сюлейман през 1410 г. в битката при крепостта Космидия.

След победата си той подложил на терор довчерашните си съюзници — балканските християни, и дори хвърлил вината за убийството на брат си върху едно тракийско село, чието население било поголовно избито. Тази и други подобни прояви на Муса му спечелили прозвището Кеседжия (касапин).

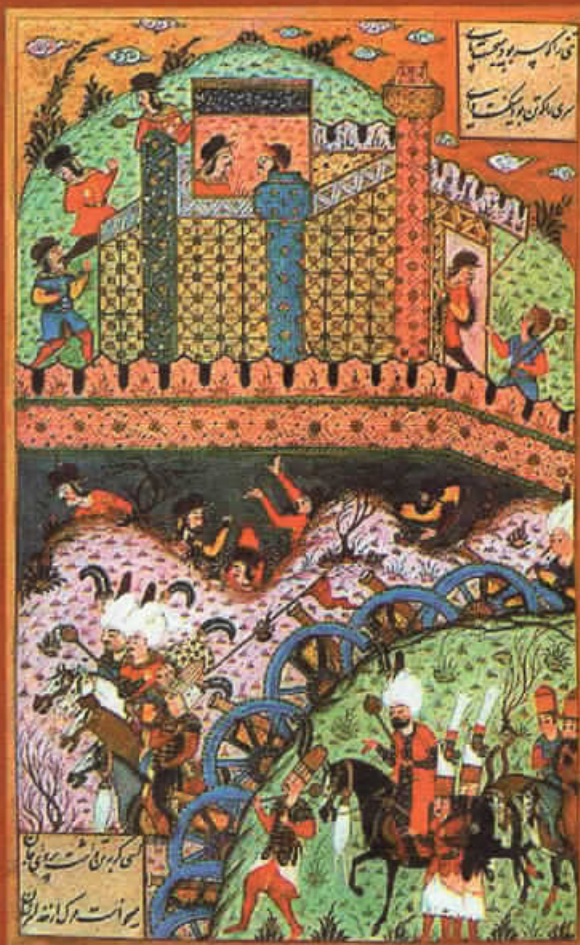
В така създалата се обстановка най-младият Баязидов син Мехмед се опълчва срещу брат си и, отново благодарение на християнското население, през юли 1413 г. неговите войски разбиват силите на Муса край самоковското село Чамурли (дн. Калково). Тази победа сложила край не само на терора на Балканите, но и на династичната криза,

която била прекратена с възкачането на Мехмед Челеби (1413-1421 г.) на османския престол.

След победата си над Муса, Мехмед праща Бедреддин на заточение в Изник, тъй като съзнава голямата популярност, с която се ползвали идеите на шейха сред християни и мюсюлмани в Румелия. Но отдалечаването от родината му не притъпява действеността на Бедреддин. В Мала Азия напредничавите му идеи също намират почва и с неговото учение се свързват бунтовете в Айдын през 1416 г., водени от Бьорклюдже Мустафа и Торлак Кемал. Те са потушени мъчително и жестоко. Лично Бедреддин повежда въстанието от Лудогариецо, в което участват християни, ортодоксални и хетеродоксни мюсюлмани, обединени от идеята за равнопоставеност и социална справедливост. Въстанието е потушено жестоко с личната намеса на Мехмед I, който изоставя обсадата на Солун, за да разбие и екзекутира Бедреддин.

Времето, в което израства и живее Бедреддин, до голяма степен изгражда у него способността да вижда и чувства проблемите и нуждите на обикновените хора, страдащи от междубожиците на аристокрацията. Той, като добре усвоил теологията учен, осъзнава, че разликата между религиите е само привидна и несъществена, а ценностите, стремежите и нуждите на хората са еднакви навсякъде. Утопичният му стремеж към справедливост привлича обикновените хора, разочаровани от междубожиците на управниците за власт и богатство в едно време, в което властва само правото на по-силния.

Стефан Бойков Рангелов, XII клас,
НГДЕК "Константин Кирил Философ"

ВЪСТАНИЕТО

Въстанието започва през 1417 г. и продължава до 1420 г. Различните източници дават различен брой участници - от 3 000 до 10 000 души в Мала Азия, а в България - около 6 000.

По пътя си през Анадола Бедреддин прекарва дълго време в Саруханския и Айдънския бейлик, където преобладава християнското население. Там той води много разговори с духовници и местни феодали. Именно там той се запознава с основния си съподвижник Бьорклюдже Мустафа, който живее в района на Карабурум и, възизползвайки се от познанията му по гръцки език, влиза в контакти с генуезкия управител на о. Хиос и калугерите на гръцкия манастир "Турлатос".

Това е времето, останало в историята като "време на Челебиите", а именно, когато синовете на Баязид Светкавицата воюват по между си за надмощие.

Муса Челеби се прехвърля от Влашко през Дунава в Северна България и всички данни сочат, че войската му е съставена от местно балканско население. Той назначава изтъкнатия богослов-юрист в Османската държава Бедреддин на една от най-големите по това време длъжности кадъаскер (върховен военен съдия). През 1412 г. Мехмед Челеби преминава с войската си в Тракия и се среща с войската на Муса Челеби. В тази война за власт между двамата братя, останала в историята като война между "аристокрация и демокрация", в местността Чамурли между Самоков и София, Муса е разбит, а Бедреддин - пленен. Заточен е в старата византийска столица Никея (Изник). Отредена му е огромната за времето си месечна заплата 1 000 акчета, целта е той да бъде привлечен на страната на султана и да се откаже от идеите си. Там той се среща и с другия народен водач, приелия исляма евреин - Торлак Кемал.

По данни на А. С. Степанов въстанието в Мала Азия започва през 1417 г., а скоро след това Кемал повежда въстаниците в Маниса.

През това време Бедреддин, който също е в Мала Азия, отправя молби към различни феодали да подкрепят въстанието, но те, начело с Исфендияр бей, му отказват. Тогава той прекосява Черно море и пристига във Влахия,

където се среща със стария си познайник Мирчо войвода. Коджа Хюсеин твърди, че двамата са сключили съюз и, след като установяват контакти със свои близки от Добруджа и Лудогорието, Бедреддин прекосява Дунава и пристига в Силистра. Изпраща посланици на юг към Стара Загора и Ямбол.

За съжаление, действията на въстаниците не са добре координирани. Бьорклюдже Мустафа, който е син на праведника Бурханедин, от рода Нуширеван, избързва с датата на въстанието. Срещу въстаналия народ в Измирско султан Мехмед изпраща новоназначения управител на

Челеби се опитва в диспут да го изобличи в безбожие. Съдът се състои от висши духовници, а именно - Молла Фахретин и мюфтията Хайдар Хареви. В "Манакъбнаме" хафъз Халил съобщава, че не са могли да осъдят дядо му на базата на шериата. Присъдата на Хареви гласи: "Да бъде обесен без конфискация на имуществото му". Според А.С.Твертинова, цитираща извлечение от анонимни хроники, а също и Ф.Бабингер, става ясно, че е обесен гол в гр.Серес, което е символ на голямо унижение. Други летописци твърдят, че Бедреддин сам е подписал смъртната си присъда. Така умира една знаменита личност, повела едно от първите

Айдънско-Измирския санджак Александър Шишман, син на последния български цар Иван Шишман. Въстаниците на Бьорклюдже разгромяват Александър, а самият Александър е убит. Тогава султанът изпраща най-опитния си военачалник Баязид паша, който с огромна армия разбива въстанието с невиджана жестокост. Част от въстаниците избягват към Маниса, където е армията на Торлак Кемал, а там са окончателно разбити и Кемал е заловен и обесен. Главният водач в района - Бьорклюдже Мустафа, наричан от народа Деде султан, е разпънат на кръст и развеждан из Ефес и други по-големи селища за показ и назидание.

Повечето хроники сочат, че Бедреддин е заловен с предателство от специално изпратени от Баязид паша хора, начело с капъджъбашията Елван ага. Бедреддин е отведен в Серес и изправен пред съд. Там лично султан Мехмед

антифеодални въстания не само в Югоизточна Европа, но и в целия свят.

***

Надяваме се изследванията за въстанието, животът и идеите на Бедреддин да продължат. Редакцияният екип се надява и на други следовници и приема коментари и забележки.

***

Използваме трибуната да обявим конкурс за превод на оригинала на книгата на Бедреддин "Варидат" на български език.

Жив ли е още Бедреддин?

6

Бедреддин от Симавна добива известност като харизматичен революционен водач, философ, юрист и утопист на ранния 15-ти век. Той се превърна в емблематична фигура на съвременото от 20-ти век благодарение на творбата на Назъм Хикмет „Балада за Шейх Бедреддин“. Въпреки това, той не е широко познат извън Турция с изключение само в някои части на Балканите.

Днес Бедреддин бива възприеман по най-различни начини в Турция, някои от тях даже противоречиви. Той е разглеждан като набожен „учен и теолог“, Суфи Шейх, революционен водач на големи съпротивителни движения срещу Отоманската империя и утопист, чиято цел е била обединението на всички хора чрез взаимно доверие. Не е възможно да се разбере Бедреддин без да се оценят всички тези страни на неговата личност. Като непримирим дисидент, харизматичен Суфи и безгрешен юрист, той е бил сравняван с Ян Хус (1369-1415) и Томас Мюнцер (1489-1525). Неговата Суфи философия се е основавала на монотеистичната му представа за универсалното сходство между природното и божественото в света. (Бог е във всичко, всичко е Бог!) Бедреддин е уникален пример за човек, несъгласен с установения ред в богатия на различия контекст на Балканите. Неговото утопично виждане за развитието на богатото наследство на Балканите е без прецедент. Въпреки опростеното му схващане за глобалните проблеми като „сблъсък на цивилизации“, със силата на своето въображение той постига един скок в мисленето, с който създава нов социален ред в разрез с установените порядки, икономическите и религиозните йерархии на времето.

Бедреддин от Симавна (1359-1416) е роден по време на първия век на Отоманско господство на Балканите в една атмосфера на плурализъм, който дава възможност на хората да обменят идеи, ритуали, свещени и обикновени пространства, магически ритуали и обичаи. Но това, което остава най-важното е, че всичко това е било възможно без да се държи сметка за религиозната ориентация на човека от онова време. Неговият дядо е бил новатор гази-дервиш в Европа, в роднински връзки със Селджукския двор. Баща му се изявява по време на превземането на византийската крепост Симавне (Амовуно в Гърция), след това на Одрин, след което се и оженва за дъщерята на командира на гръцкия гарнизон. Ражда се

Бедреддин, дете на мюсюлманин баща (гази-дервиш) и ортодоксална гъркиня майка. Като дете той е бил добре образован, после заминава за Кайро, където става Суфи. В един момент той взема решение да се учи само от живота и захвърля всичките си книги в Нил. Отказва се от шейхството си в Кайро и се завръща в Одрин, където прекарва годините на своята зрялост. Това е времето на междуцарствието след инвазията на Моголите, време на безредие и беззаконие. Въпреки своя произход и образование, той е винаги на страната на бедните и онеправданите.

За кратко време Бедреддин е висш служител в отоманската съдебно-религиозна система в годините на междуцарствието (1402-1413). По това време написва и книга, в която защитава свободата на съвестта на съдиите. Началото на 15-ти век е време на войни между различните центрове на власт в Отоманската империя. Бедреддин се обявява против настъплението на централизираната държавна власт в живота на хората, техните икономически, религиозни и социални занимания. Неговите проповеди му създават много привърженици от всякакви вероизповедания. Това му опълчване срещу централната власт го прави най-значимия дисидент на Балканите и Анатолия. Бедреддин се превръща в естествен водач на хора от различен произход и религия заради голямото си обаяние и мироглед. Възпламенени от неговите проповеди привържениците му се вдигат на въстание. Въстаническите сили биват разбити от редовната войска. Бедреддин е арестуван и обвинен в ерес и подстрекателство, след което е екзекутиран.

Две неща във връзка с неговото екзекутиране представляват интерес. Султан Мехмет I не е искал просто да убие Бедреддин, а е желал той да бъде осъден от съд, който да му издаде присъда. Другото интересно обстоятелство е фактът, че цялото семейство на Бедреддин не само е било пощадено (необичайна практика спрямо еретици), но и обградено с грижи от страна на държавата. Въпреки че са жестоко преследвани, числеността на последователите на Бедреддин непрекъснато расте.

“Няма място за арогантност и отмъщение”

Преди две години ние имахме възможност да се срещнем с малкото останали следовници на Бедреддин по тракийските земи 600 години след създаването на учението му. Те са изселници от България след Руско-турската война от 1877-78 г. Други са изселници от Гърция (Серес),

където се знае, че са съхранявали негов храм. Те идват в Истанбул след размяната на население през 1924 г. Там те се асимилират в Бекташи и Алеви общности. Въпреки че са позагубили философските корени на учението му, тези последователи се опитват страстно да съхранят традицията му жива. Заради навика си да съществуват нелегално от векове насам, те с неохота разговаряха с нас в началото, но след първите няколко наши посещения успяхме да спечелим доверието им. Разрешиха ни да присъстваме на техните ритуали, които започваха с думите: "Който носи злоба в себе си и жажда за отмъщение да напусне стаята сега."

Бяхме изненадани да видим колко либерално разположени могат да бъдат мюсюлманските мъже. Те даваха възможност на жените си да участват свободно във всички техни церемонии. Мъже и жени свободно пееха и танцуваха своите обредни излияния под звуците на духовна поезия, предавана като устна традиция от векове.

„Жив ли е още Бедреддин?“

Този въпрос с ужас е бил задаван от отоманския султан Мехмет I всеки ден след като Бедреддин вече е бил убит, според поезията на Хилми Явуз. Последователите му така или иначе не са вярвали в неговата гибел. Както е напълно естествено за пророци и религиозни водачи, във всеки един момент на нужда хората са очаквали тяхната поява.

До 1920 г. в Република Турция Бедреддин се споменава само като име в някои енциклопедии и други исторически хроники като водач на въстание срещу „могъщата“ Отоманска империя. През 1920-30 г., в първите години на Републиката, изтъкнати специалисти по Суфи ислямизъм и историци изучават делото на Бедреддин. Епичната поема на Назъм Хикмет е написана въз основа на тези проучвания по времето, когато в Германия през 1936 г. се заражда нацизмът.

Историческите корени на тази неконформистка визия, както и теченията, породени от нея, са били изследвани от Майкъл Баливе във Франция, Ернст Вернер в Германия (книгите им са преведени на турски език). Изследвани и третираны са също така и от много турски учени и писатели, между които Абдулбаки Гьолпнарлъ, Исмет Сянгюрбей, Шерефеддин Ялткая, Безми Нусрет Кайгюсюз, Неждет Курдакул, Исмет Зеки Еюбоглу, Ахмет Яшар Оджак и др. От всичките 42 труда на Бедреддин само този, наречен 'Варидат' (Размисли), е преведен на турски език.

За съжаление, наследството на Бедреддин в сферата на правото е почти напълно забравено. Всичките му книги са били написани на арабски и са били забравени от юристите. От друга страна, неговите проповеди, наречени „размисли“, са били преписвани и публикувани многократно през последните 6 века, както и историята на неговия

живот, написана от правнука му Хафъз Халил, наречена „Менакъбнаме“.

Естествено е нетрадиционната визия на Бедреддин да привлича и вдъхновява опозиционното движение в съвременна Турция. Най-прочутият турски поет Назъм Хикмет преоткрива Бедреддин по време на първата си присъда в затвора, където написва „Дестан за Шейх Бедреддин“. По своеобразен начин Назъм Хикмет и Бедреддин имат сходни съдби и по различен начин те се допълват един друг в ролята, която заемат като опозиционни фигури. Друг ироничен детайл е фактът, че и двамата са живели в изгнание и книгите им са били забранявани в отечеството им, защото са били считани за опасни. Това, обаче, само допринесло за тяхната популярност. Друг съвременен поет, Хилми Явуз, написва книга със стихотворения, едно от които е със заглавието „Жив ли е още Бедреддин?“.

Много книги са написани за Бедреддин и неговите последователи. Някои от авторите на тези книги са А.Нихат Даркан, Мине Г. Солние, Билге Умар.

Две пиеси са поставяни в държавните театри в Истанбул и Анкара. Тази в Анкара е играна непрекъснато през последните 10 години. Премиерата на другата беше в Истанбул през миналата година. Тя е написана и поставена от Мехмет Акан. Той се присъедини към нашия екип докато проучвахме делото на Бедреддин в Тракия. Вследствие на това, той промени и пренаписа части от своята пиеса.

Наследството на Бедреддин днес е по-актуално от всякога. Той е един мъдрец, който отдава живота си в опит да прозре в дълбините на познанието и да реши основните човешки проблеми.

“По стъпките на Бедреддин“

В края на 20-ти и началото на 21-ви век ние отново се намираме в една ситуация на хаос и безредие, обърната е една болезнена страница от човешката история. В качеството си на кинодокументалист аз разбрах колко малко е представен Бедреддин в общественото съзнание. Делото на Бедреддин много малко присъства в съвременното визуално пространство. Затова аз реших да направя филм, без да забравям за големите трудности, които изникват, когато се опиташ да пресъздадеш образа на една многостранна личност. Проучвателния процес започнах преди няколко години, ровейки се из библиотеки, събирайки материали и изчитайки наред всичко, което имаше написано за него. Дойде ред нашият екип да посети родния му град, Едирне в Тракия, северна Гърция, Егейския район и този на Мраморно море. Един ден бяхме приятно изненадани да открием и да се срещнем с неговите следовници. След като разговаряхме с тях започнахме да снимаме частта „По стъпките на Бедреддин“. Това включваше и работата по набирането на необходимите средства за заснемането на този филм.

“Бедреддин в пещерата”

Георги П. Георгиев 17 г.
СОУ “Христо Ботев”
Разград

Заснехме всичко, каквото имаше в Румелия, по оста Узункьопрю, селата Къркларели, Одрин. В България посетихме Разград (Делиорман), в Гърция — Симавна, Дидимотикон, Къзъл Дели, Комотини, Серес, Тесалоники, като отидохме чак до Македония — Охрид и Скопие.

Проследихме пътя на неговите въстания в западна Анатолия, Тире, Бирги, Айдън, Селчук, Измир-Карабурун. Тогава дойде ред на последното въстание в Делиормана в България. Станахме свидетели на фестивала в Карабурун, който се организира около личността на Бедреддин, като заснехме районите, в които най-вероятно са станали сблъсъците между въстаниците и армиите на Отоманската империя. Някои от тях бяха кръстени с любопитни имена като: „Долината на ада“, „Кървавата река“ и др.

Трябва да отбележа колко сме задължени на историка от Харвардския университет проф. Джемал Кафадар за помощта, която ни оказа при правенето на този филм. Той е тънък познавач на ранния период на Отоманската империя и човек, който истински е вникнал в личността на Бедреддин. Този филм е едно пътуване на историци и документалисти

от днешно време по пътя към разкриването на делото на Бедреддин във всичките му аспекти. Ние се опитваме да акцентираме върху културното многообразие на делото на Бедреддин, върху социално-културните пластове, които се разкриват от географските и народностни различия. Опитваме се да документираме основните човешки стойности, които се предават през вековете, неизкривени от време и пространство.

Кой знае, може би Бедреддин е все още жив!

Нурдан Арка

Отражение на отражението

Знай, страннико, търсец началото и края на Пътя, с благо Истинният (*ал Хак*) да те ощастливи, стаеното под булото на изречените в "Озарения"-та (*Варидат*) слава на Бедреддин, син на кадията на Симавна, да освети Светлината (*ан Нур*) тайната му, а именно:

Пътникът се лишава от собствените си сетива, но това не е безчувственост, не е сън. Наяве вижда той как тялото му расте, разширява се, поема в себе си целия свят. В самия себе си намира той планини и реки, гори и градини, всичко, което е на земята. Светът става него, а той става света. Той не намира нищо, което не би било него. На каквото и да погледне, то се случва. В себе си вижда и пещчинките, и слънцето, и не прави разлика между тях. Той е "Окото на целостта". И времето за него е единно, безначалността и безкрайността се сливат в един миг. Удивлява се той, чувайки хората да говорят: Отминало е времето на Адам, сега е времето на Мохамед. Защото, постигнал е той сливането на миналото и бъдещето, неизменността на времето, неговата мигновеност. А после пропада и това, изчезва изцяло светът на множествеността, настъпва друго състояние на духа. Невъзможно е да се предаде с думи. Който не го е изпитал, не ще го разбере.

Знай, пътник (*салик*) е онзи, който е сънувал, че сънува сънищата на съществуването си, и е възжелал да се пробуди, като поеме по Пътя (*сулук*) на бодърстването, за да постигне единството на Съществуващия и всичко съществуващо.

Знай, под думите: "Пътникът се лишава от собствените си сетива, но това не е сън. Наяве вижда той как тялото му расте, разширява се, поема в себе си целия свят. В самия себе си намира той планини и реки, гори и градини, всичко, което е на

земята. Светът става него, а той става света. Той не намира нищо, което не би било него. На каквото и да погледне, то се случва. В себе си вижда и песчинките и слънцето, и не прави разлика между тях. Той е "Окото на целостта", се разкрива следното:

За онзи, който в покоите на съня сънува, че сънува съня за този свят, пробуждането е близо. В процепата между съня и бодърстването по волята на Всемилоствия търсещият е обдарен със състояние (*хал*) на свръхсетивност и свръхвъзприемане. Лишен от тленната си ограниченост, пътникът (*салик*) се е докоснал до неограничеността на божественото. По пътя на възходането си към Реалността загубил е той ограничеността на човешките си сетива, но по пътя на низхождането, на струенето на Реалността към сътворенията получил е в дар отвъд човешката представа за единството на Единствения.

В това състояние (*хал*) на "разширение" (*баст*) сетивната човешка душа (*нафс*) придобива "космическо съзнание" на неразривна слятост с всичко, което е на земята. Затова усеща пътникът как тялото му расте и поема в себе си всичко, съдържащо се в "света на множествеността" — планини и реки, гори и градини, забележимите песчинки и изпепеляващото слънце. Става той голям колкото света, а светът става малък колкото него.

"Той не намира нищо, което не би било него", т.е. целият свят е иманентен нему и нищо външно не му е чуждо, защото изчезнала е границата, разделяща човешкото съзнание и света. В себе си пътникът е познал имената на всички неща, сбрал и постигнал е всички същности на света. За това в състоянието си (*хал*) притежава той "всесилието" нещата да се случват под неговия поглед: "На каквото и да погледне, то се случва". Но именно от това "всесилие" произтича и неговата "немош", невъзможността да измени каквото и да било в света на случващото се. В слятостта с Целостта на миропорядъка всесилието и немошта са едно.

Знай, под думите: "И времето за него е единно, безначалността и безкрайността се сливат в един миг. Удивлява се той, чувайки хората да говорят: Отминало е времето на Адам, сега е

времето на Мохамед. Защото постигнал е той сливането на миналото и бъдещето, неизменността на времето, неговата мигновеност", се разкрива следното:

С низпосланото "разширение" на душата си (*баст*) пътникът е изтръгнат от времевия поток и е обдарен с преживяването на слятостта на минало, настояще и бъдеще (*вакт*). Подобно на двустър меч "*вакт*" разсича броеницата на сътвореното време и възправя пътника пред Огледалото, в което се отразява Ликът на Единния. Съсредоточавайки се изключително върху отраженията Му, пътникът се отрича от всички помисли за миналото и бъдещето. Ето защо, пребивавайки в метафизичния миг на "несвършващото сега"

(*вакт*) на Предвечността, синът на мигновението (*ибн-ал-вакт*) се удивлява, че се разделя, и разграничава времето на Адам от времето на Мухаммед. Защото запечатани в сърцето муса словата на Пратеника (мир нему!): "Аз бях пророк още преди Адам да е бил пръст и вода". Постигнал е той съкровено познание (*марифат*) на това, че името на Мухаммед (мир нему!) е заключило в себе си името на Адам, а значи и името на всеки човек е вписано в името на Мухаммед (мир нему!). Защото, ако Адам е явният Съвършен човек (кабил инсан), то Мухаммед (мир нему!) е скритият Съвършен човек, а само в отполираното сърце (*калб*) на Съвършения човек (кабил инсан) Самосъщия съзира Самия Себе Си.

Знай, под думите:

"А после пропада и това, изчезва изцяло светът на множествеността, настъпва друго състояние на духа", се разкрива следното:

В разширението си (*баст*) човешката душа (*нафс*) е потънала в Морето на съществуванията, изчезнала е, разтворила се е в съществуващото подобно на солта в морските вълни.

Когато се разкрием —
Ти на мен и аз на Теб,
когато потънем —
аз в Теб и Ти в мен,
когато изчезнем —
аз в Теб и Ти в мен,
тогава
аз съм Ти
и Ти си аз.

В това състояние (хал) на "изчезване" (*фана*) човешката личност се е сляла с неограничеността на божественото. Чрез самия себе си пътникът (*салик*) е достигнал до Самия Него Си.

Не във себе си, а в Самия Него
познай Го ти.
Не от разума изхожда Пътят към Него,
а от Самия Него.

Спрямо Него всяко битие и небитие е относително. Самото Само произва и обхваща всички потопени в Него съществувания — реални и възможни. Нищо не съществува извън Него, но всяко битие на нещата и световите в Него е проявление на излиянията Му, отразяващи безкрайната и безначалната Му Пълнота и Всемогъществото. Чрез вълните си битуват Морето, но няма вълни без Морето.

Знай, удостоеният с Неговото благоволение и милост да постигне и понесе в съкровения създ (*аирр*) на душата си неограничеността на божествената близост пътник (*салик*) се превръща в избраник, приближен на Бога (*вали*). Свлякло се е Покривалото, обгръщащо "света на множествеността", т.е. света на сетивно възприеманите форми и явления. Незамътно пред духовния взор на избранника (*вали*) се разгръща Единството на Единствения. Пътникът (*салик*) е изчезнал, но се е появил Избранникът (*вали*), който е излязъл навътре отвъд себе си, за да намери Самия Него Си. И, макар да е в "света на множествеността", избранникът вече не е от "света на множествеността". Кръжи той около Полюса на единствеността и не се отделя от Него. Вижда Единното в множествеността и множествеността в Единното, явното в скритото и скритото в явното. Тук и сега е, бидейки отвъд.

В отполираната му като огледало душа, зад играта на отраженията, вече се провижда отражението на Неговия Лик, в което Той гледа Себе Си. Отражение на отражението. Завършило е пътуването към Истината (*фана*),

започнало е пътуването в Истината (*бака*).

Знай, под думите: "Невъзможно е да се предаде с думи. Който не го е изпитал не ще го разбере", се разкрива следното:

Бедреддин, син на кадията на Симавна, в пълнолунието си не за знание (*илм*) говори, пишейки, но за познание (*марифат*) на божествеността на Единния. И не за ученост иде реч, и не учен е Султанът на търсещите, но познаващ (*ариф*) постигането на божественото присъствие в тайника на човешката душа.

Тайна между Единия и неспокойната човешка душа (*нафс*) е това постигане. Затова езикът и думите са безсилни. Призрачни отражения на сенки, разбягващи се пред озаренията (*варидат*) на Светлината на светлините, са те след божествената милост на повдигането на Покрова на Всемогъществото.

За Тайната не се говори. За нея се мълчи след нейното постигане. Тайната се разкрива в оглушителното мълчание на отвъдчовешкото преживяване и състояние на запълненост и всепоглъщаща мощ (*бака*), безразделно завладяващи човешкото същество. Затова най-много, което словата могат да направят, е да ни насочат към това мълчание. Защото казано е: "За това, за което не може да се говори, за него трябва да се мълчи."

В мълчание и със смирение завършва и това разкритие на стаеното под булото на изречени в "Озаренията" - та (*Варидат*) слова на Бедреддин, сина на кадията на Симавна, да освети Светлината (*ан Нур*) тайната му. Достатъчно е написаното за страниците, търсещи началото на Пътя. Но намерят ли се в написаното пропуски — отстранете ги, открият ли се грешки — поправете ги; но въздържете се от порицания, та нали небрежността и забравата присъщи са на синовете Адамови. Наистина Знаещият (*ал Алим*) знае най-добре.

Ерхан Чаушев

“Шейх Бедреддин на път”

Сунай Сунайдън Халил, VII клас
ОУ “Св. Св. Кирил и Методий”
с. Брадвари, обл. Силистра

ОГНИЩЕ

Над християнски кръст и ятаган,
над тръпното “Аллах” или “Осанна”,
простира шейхът милостива длан
и пада върху нас небесна манна.

И ето, че от тъмни векове
в сърцето днес със порив безутешен
тук всеки пази своята Джаизе...
Дори и аз, несправедникът грешен.

Дори и аз. Но в своята любов
едва ли дълго ще сме разделени,
макар че ни разделя страшен ров
от минали обиди и съмнения.

А всеки всъщност просто е вървял
по стъпките на шейха в късна есен:
по Джаизе е ронел сляпа жал,
подето я зазида в своята песен.

И тая песен някъде кърви,
но в моето сърце ликува вече,
че газя из узрелите треви
на младостта, отплиснала далече...

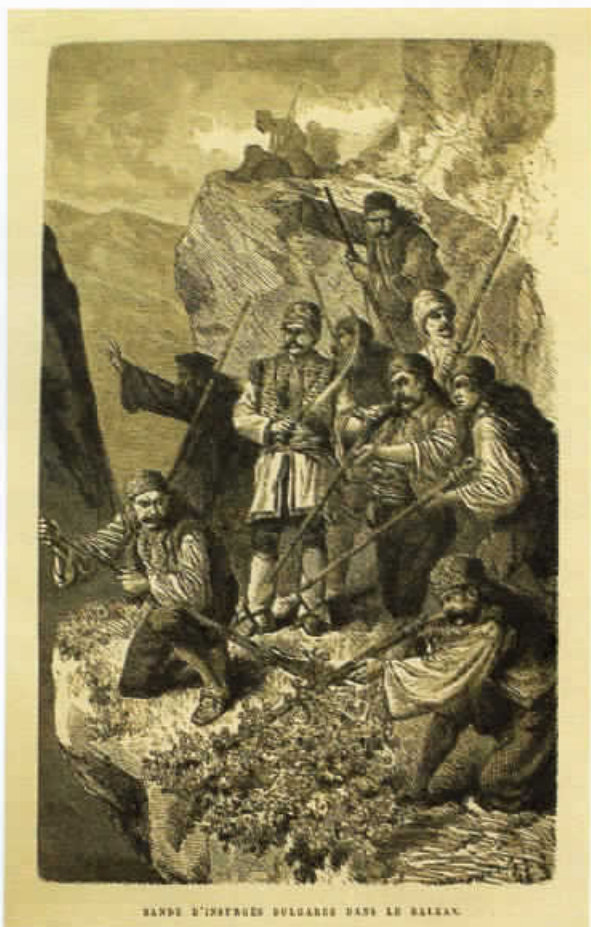
И моят дух дали не ще прозре
загадката на този свят красива:
отдясно църква, вляво — минаре
при залез се прегръщат и се сливат...

И аз стоя — един прогонен син
от рая “скъп” на всички духом нищи,
но с пламъка на шейха Бедреддин,
опазил своята обич. И огнище.

Ивайло Терзийски
гр. Силистра

Феликс Каниц и българската национална идентичност

Феликс Каниц е един от последните западни пътешественици из българските земи преди Освобождението. Той дава някои от най-точните и подробни описания на бита и духовността на българина, а също така и на старините по нашите земи. Има професионално художествено образование и от 1848 г. до края на живота си е художник-илюстратор

"Български хайдуте" гравюра от Феликс Каниц

ТЕКЕТО ДЕМИР-БАБА - ПЕХЛИВАН

и журналист към списание "Illustrirte Zeitung", Лайпциг. Съчинението му "Дунавска България и Балкана" придобива огромна популярност и по думите на видния френски общественик Луи Леже сред всички други произведения "... това най-правдоподобно представя историческото и културно значение на България". Фактът, че книгите му са преиздавани многократно на немски, френски и руски още в края на XIX и в началото на XX век, говори за световния интерес към автора и проблематиката, която той разглежда.

Пътуването му през 1858 г. в Босна, Херцеговина и Черна гора по съвсем логичен начин го насочва и към други земи със сходна съдба и население. През 1860 г., обикаляйки Южна Сърбия, той преминава границата и влиза в България след като разбира за бунт в Нишката област във връзка с изпратения от Цариград нов гръцки владика, "... който не знаел нито дума български и който наругал местните жители за непокорство към централната власт", казва Ст. Романски в предговора към книгата на Геза Фехер "Феликс Каниц – Живот, пътувания и научно дело".

Множеството статии във вестници и списания излезли под неговото перо, целят да запознаят западния човек с един народ на балканите и културната роля, която ще изиграе той след

"Текето Демир Баба" гравюра от Феликс Каниц

своето освобождение. Отношението му към българина и културно-историческите процеси на Балканите са добре представени в предговора към първия том от съчинението му "Дунавска България и Балкана" (Donau-Bulgarien und der Balkan, 1875 г.). Там той пише: "В големия културно-политически процес, който е в сила от началото на това столетие на класическия Балкански полуостров, излиза от едно десетилетие насам на първо място оная български народ, който, въпреки интересното си минало и честото треперене на Византия пред него, цели столетия е бил забравен дори по име. Народността физиономия на Илирския триъгълник оставаше, както се знае, подобно на неговата география, същинско сираче на европейското изследване, така че и славянските българи, като привърженици на източно-православната църква, бяха оставени в оная пъстра народностна маса, която, вследствие на грубо непознаване съставните ѝ части, биде кръстена с общото име "гръци". И малко по-нататък: "Който следи внимателно хода на събитията в Турция, започва вече да държи сметка за важната роля, която се пада на българите, които са заградени между турци, гръци, албанци, сърби и ромъни, но превъзходат по численост всяка от тия народности."

Дейността на Каниц се приема с възторг от българската общественост, а първият том от "Дунавска България и Балкана" му спечелва определения като "Разузнавач в Ориента", "Колумб на Балкана" и "Откривател на България". За важността и мястото на тази книга говорят и рецензиите, които получава тя. В едно немско образователно списание - "Der praktische Schulmann", на книгата са отделени 53 страници, където са изложени резултатите от изследванията на автора и непокрито удовлетворение от представения "нов непознат свят". Най-обширната рецензия е направена от Фридрих Хелвалд, който в поредица от публикации помества проучванията на Каниц. Много положителни статии са поместени и в сръбския вестник "Застава", което показва високата историческа стойност на книгата.

Без съмнение активните му действия изпълняват една предначертана австроунгарска външна политика, но също така той се опитва да обърне внимание в собствената си страна и в останалата част на Европа върху един народ със стара държавност и културни традиции. До края на своя живот той отстоява убеждението си за етническите територии на българите, включващи Моравско и цяла Македония.

Етническото и национално определение на българите оформя един пространствен и териториален модел, който е типичен за самоопределянето на една етническа група през XIX век. В този смисъл, българският народ принадлежи на една територия, на една земя, която е историческа и оформя идеята за отечество.

Самоопределието на българската общност като нация съдържа в себе си изключването на Другия. Споделената принадлежност към една култура-поведение и общуването по начините, които тази култура налага, оформят идеите, вярванията и знаците.

Епохата на Каниц е време на търсене на национална идентичност в цяла Европа. Разбира се, в Западна Европа процесът започва по-рано, а на Балканите е повлиян от изхода на руско-турските войни и решенията на Великите сили по т.нар. Източен въпрос.

През март 1875 г. пред Географското дружество във Виена Каниц запознава публиката с българите и тяхната историческа съдба. Както пише Геза Фехер в книгата си: "... той изтъкнал, че турците напразно се опитват да потискат българския елемент чрез колонизуване татари и черкези, защото българщината и при такива тежки условия се развива успешно, а турският елемент, ако и владически, е принуден да отстъпва: в Ниш, Видин, Русе и др. български градове джамиите са били масово изоставени".

А българщината се развива успешно, защото акцентира върху своя произход и вродена култура.

Проследявайки корените си и паметта за прадедите (праотците), българинът се разграничава от чужденеца по своята родова и религиозна принадлежност. По този начин самосъзнанието оцелява и се развива до етапа, който е наблюдаван от Феликс Каниц.

Естествена е и реакцията му по време на Априлското въстание, когато в статии под надслов "Българското въстание на Балкана", публикувани в няколко броя на "Allgemeine Zeitung" той разказва за избухналата национална борба на българите и нейния мащаб.

Целият интелектуален елит на Европа взема отношение към кървавите събития на Балканите, писатели като Юго и Достоевски са дълбоко възмутени от жестокостите, а водачът на английската либерална партия У. Гладстон издава брошура по този въпрос. В този смисъл позицията на Феликс Каниц не отстъпва по важност на позициите на другите интелектуалци. Даже напротив, дългогодишните му изследвания върху България и българите, както и симпатиите му към тях му отреждат една още по висока стойност, стойност на един от най-изявените западни интелектуалци – приятели на българския народ и застъпници за правото му на самоопределение.

Иво Попов

ПОХОДЪТ

Начало на IX-я традиционен поход
"По пътя на Шейх Бедредин"

Поход по пътя на Шейх Бедреддин

07 ноември – понеделник

09.00 часа – Силистра – младежки дом.
Откриване на похода с кратка програма и слова за Шейх
Бедреддин.
11.30 часа – Дулово – сграда на общински съвет.
Среща с ученици, разглеждане на музея.
13.30 часа – Окорш – музей. Разглеждане на свирката.
14.00 часа – обяд
15.00 часа – Исперих – сграда на общински съвет.
Среща с ученици и граждани.
16.30 часа – Гвещари – Посещение на гробницата.
18.00 часа – текето на Демир Баба
19.00 часа – вечеря и нощувка в хижа Ахунора.

08 ноември – вторник

07.00 часа – ставане, закуска и тръгване.
08.30 часа – Ясеновец – среща с ученици в местното
училище.
10.00 часа – Разград – посещение на историческия музей и
Абритус.
12.00 часа – театър "Назъм Хикмет" – Среща с ученици и
граждани.
13.30 часа – обяд и разговор
14.30 часа – посещение на джамията "Макбул Ибрахим паша
джамии".

7 – 8

НОЕМВРИ
2005 г.

Културно просветно дружество
"Родно лудогорие" и общините
и музеите на градовете
Силистра, Дулово
Исперих и Разград
<http://ludogorie.org>

К П Д
р о д н о
л у д о г о р и е
б р о й
03
н о е м в р и
2005

www.ludogorie.org

С
П
И
С
А
Н
И
Е
П
Ъ
Т